ZEMTURS

PASAULA LATGAĻU LAIKROKSTS

Nr. 20 (189)
1999. GODA NOVEMBRIS
CENA 10 SANTIMI

KONSULTANTI: *religijas lītas – prāvests Aļberts Budže, Raiņa ielā 21, Tiļža, Bolvu rajons, LV-4572, tālrunis – 245-56312; mākslas vaicājumi – Pīters Gleizdāns, Bazneicas ielā 34, Rēzekne, LV-4601, tālrunis 246-23325; poligrafeja, izdevnīceiba – Jāņs Eļksnis, Bazneicas ielā 28, Rēzekne, LKC izdevnīceiba, LV-4601, tālrunis 246-22298; dzeja – Ontons Slišāns, Upīte 2–13, Škilbānu pogosts, Bolvu rajons, LV-4587; vēsture – Viktors Trojanovskis, R. Blaumaņa 17/18, dz. 6, Ludza, LV-5701; kulturvēsture – profesors Pīters Zeile, K. Valdemāra 145/I–52, Reiga, LV-1013, tālrunis 27-361423; ekonomika – profesors Jezups Zeļonka, LJAEI, Akademijas 1, Reiga, LV-1003; ārzemu biroja vadeitājs – Aļberts Spāgis, Breslauer Straße 44, 48157, Münster, Deutschland.*

ARNIS ŠŅEPSTS, STUDENTS

AIZMĒRSTAIS J. MACILEVIČA PADŪMS

Īpasazynu ar bkga Jezupa Macilevača grōmotu »Pawujcieszona un wyssaidi sposobi diel zemnīku Latviszu«, 1850. godā izdūtu Viļņā, īpatykōs daži vērteigi padūmi, kū, dīmžāl, asom aizmērsuši.

Jezups Macilevičs, asūt bazneickungs, beja labi īpazinis latgalīšus. Sovā dzeivē jis nabeja saticis nivīnu, kurs Latgolas zemnīku byutu mēginājis pavuiceit, kai reikōtīs kaidā breidī, kur nu tam vēļ veļteit grōmotu, jis tūtīs uzskatēja, ka tys ir bazneickunga pīnōkums, pat tai, ka vīna daļa varbyut ari varēs smītīs par jō gora bārnu, bet dūmōja, ka jo jam ari naizadūsīs, tod vysmoz pakolpōs par īganstu kaidam uzraksteit kū lobōku. Jū uztrauce ari volūda, ticēja, ka pēc jō cyti raksteis saprūtamōkā un teirōkā, jo gudreibu cylvāki var īgyut nu grōmotas. Jis meilēja latvīšu tautu un kai varādams gribēja tai paleidzēt.

Golvonū uzmaneibu pīvēršu nūdaļai »Gobols 30. Kai Zemnikim waiga darejt' laika wajdu? Kai waiag darejt', jo ar ku baras, tīsōjas«. Jezups macilevičs uzskatēja, ka kari un namīri zemnīkim nūdora vyslelōkū ļaunumu — izpūsta zemi, mōjas un gimines, pošus aizvad verdzeibā un pōrdūd kai lūpus. Augleigi lauki pōrsavērš par tuksnešim, ļauds bāg mežūs, daudzi kreit kauju laukūs voi ari nūmērst bodā. Pēc karim tautu vīnmār pīmeklej slimeibas, kas aiznas ari dzeiveibas, daudzas apdzeivōtas vītas palīk tukšas bez īdzeivōtōjim, dōrzu vītōs aug dodzi, nazōles, cylvāku pamastajūs teirumūs vējs sanas kūku sāklas un vītōs, kur kōdreiz viļņōja rudzi, mīži, kvīši, cyta labeiba, aug prides, apses, egles, ūzuli un kryumōji.

Vysi kari zemnīkim nas vīn pūstažu, jīm vysūs laikūs byutu jōmēgināj reikōtīs gudri un prōteigi. Vysim jaunīšim, beidzūt skūlas, jōdīnej, jōaizstōv sova zeme, navajadzātu žālōt ašņa voi pat dzeiveibas, lai jū pasorgōtu nu īnaidnīka, kurs kōroj īgyut un padzeit zemnīkus. Kas gon jī byus bez zemes? Pavuica, ka kara laikūs vajadzātu stōdeit vairōk kartupeļu un cytu sakņaugu, kurus svešim karaveirim gryušōk izpūsteit voi savōkt, kai rudzus un vosorōjus, leidz ar tū lelkas cereibas pošam byut paādušam. Pat sīns byutu jōsmalcynoj — ar izkaptem jōsagrīž seikōk, lai tū byutu gryuši pōrkraut voi savōkt prūm, ari vītas tys varātu aizjimt mozōk. Byutu jōsagatavoj un jōīsōlej gaļa, lai pošim ir kū ēst un ari karaveirus, īspēju rūbežūs, varātu pabarōt.

Jo pi zemnīka atnōks karaveiri, sovi voi sveši, navajadzātu uz jīm vērtīs ar greizu aci, bet īdūt ādamu, cik nu tū var atsaļaut, bet jo atnōk kaids īvainōts voi izkrūpļōts, tam byutu jōpaleidz. Un tod zemnīks radzātu, ka, reikojūtīs ar karaveirim kai draugim, tī nadareitu jam nikaidu skōdi voi pūstu. Bet tūmār zemnīkam jōir uzmaneigam un bez īpošas vajadzeibas nabyutu ar jīm jōsarunoj.

Styngri jo stungri J. Macilevičs zemnīkus lyudz un pīsoka, lai Dīvs jūs sorgoj, ka tī nikod myužā nakliust par spīgim, vīnolga sovim voi svešim, taidejaidi teiši voi nateiši nūdorūt ļaunu. Pīmārā par kaidu vacu veiru stōsta, ka, dzeivōdams kaidu laiku pi jō, labi saticis, jis pat apsūlējis meitu par sīvu un vyss bejis labi, bet pēc breiža karaveiri sajam cīt šū veiru kai spīgu un sūda ar nōvi pakarūt. Naleidz ni lyugšonōs, ceļūs stōvūt, lai nanūnōvej veiru, kurs naudas dēļ pīkritis byut par spīgu. Teik vuiceits, ka nikod un nikaidā veidā — teišā voi nateišā — zemnīkam navajadzātu skōdēt karaveirim.

Tai sanōk, ka kara laikūs zemnīkam lobōk jōdora sovs dorbs, bet ar karaveirim jōmēgināj apsaīt pa draugam, tod var palikt pats vasals un vasalu saglobōt sovu īpašumu, naizpūsteitu. J. Macilevičs uzskota, ka vysas problemas lobōk atrisynt mīra ceļā, bez naida, ļaunuma un atrībeibas, jo Dīvs vysu redz un ļaundarim atmoksōs pats par jūs nadorbim, myusim sovukōrt nabyutu jōaizmērst Dīva bausleiba »Mīli tyvōku kai sevi pošu«. Tikai prōteigi un draudzeigi reikojūtīs, zemnīkim kara laikā īzadūd saglobōt sevi, sovu zemi un mōjas, gimini. Zemnīkim navajadzātu jauktīs kara lītōs, jo tys naskar jō poša montu, kod kaids tū apdraud voi dūmoj atjimt.

Turpynōjumā teik apskateits vaicōjums par streidim, namīrim un bōršonom. Vacs tāvs vaicōjis dālim, kōdēļ cylvāki baras un streidōs vīns ar ūtru. Jī uzskaita: tōdēļ, lai pastōvātu uz sova un cytam napasūtūs. Tāvs pīvad pīmāru, ka jō onkuļs Mōrteņš tīsōjīs ar kungu un tagad kleist pa pasauli ar kuli un vāzu. Tāvs uzskota, ka Dīvs myusus radējis navys dēļ tō, lai mes kai plēseigi zvāri naidōtūs vīns ar ūtru, bet lai vīns ūtru mīļōtu un gūdōtu, sovā storpā dzeivōtu mīreigi un sadareigi, vīns ūtram byutu par paleigu. Jo kaids cylvāks tev izdora kū ļaunu, reikojīs gudrōk — mēgināj draudzeigi parunōt ar sovu pōri dareitōju un pa lobam parōdeit jam jō nataisneibu. Vīneigi, jo kaids gribatjimt dzeiveibu voi veseleibu, tod dreiksti glōbt sevi ar vysu spāku. Nikod navajadzātu byut atrībeigam.

Pamōceiba — jo kaids kū nūdarējis pōri, tod zyni, ka slyktums nadora vairōk nikō kai slyktumu, to pagaidi dažas dīnas, lai pōrīt lelōs dusmes, korstums, kurā var pīdareit daudz navajadzeiga. Taipat var pavaicōt kaiminam voi kaidam gudram cylvākam: voi teišam pōridareitōjs te tū izdarējis, ļaunu gribādams, tikai tod meklej streidu. Varbyut tys ir kaida cyta cylvāka izdūmōts, voi na aiz ļauna prōta izdareits. Vajadzātu reikōtīs kai patīšim katōlim, na kai pogōnim, jo, dorūt ļaunumu, mes ni ar kū naatsaškiram nu pogōnim.

Jebkuram cylvākam loba slava ir vysdōrgōkō līta, bet tū varom īmontōt tikai gudri un taisneigi reikojūtīs, bet nakrītni reikojūtīs uz slavi kreit nagūds un naslave, bet jo taipat reikojas ari atpakaļ, tod naslava kreit uz pošu. Nikod navajadzātu pīminēt ļaunu un byut atrībeigam, lobōk atmoksōt ar lobu, nakai ar ļaunu, jo ļaunums pats par sevi vēļōk atsamoksōsīs. Navajag ari aizmērst teicīni »Nadori cytam tō, kō navālātu sev«, grōmotā raksteits: »Kas tev ir na labi, cytam nador tō«.

ALBERTS BUDŽE, PRĀVESTS

DRAUDŽU DZEIVE

20. augustā Daugavpiļs onkologiskajā slimneicā īsvēteita storpkonfesionala kapela, kura izveidōta ar piļsātas Svātō Pītera katōļu draudzes dekana A. Madelāna un ticeigūs atbolstu. Īsvētes svātbreidī pīsadalējōs dekans A. Madelāns, Borisa un Gļeba pareizticeigūs katedrales pōrziņs Georgijs Popovs, evangeliski luteriskōs draudzes mōceitōjs Linards Rozentāls un Saeimas deputate Vanda Kezika. īspējams, ka tyvōkā laikā te nūtiks storpkonfesionali dīvkolpōjumi. Apmaklātōjim kapela pīejama jebkurā dīnnakts laikā.

* * *

Gūdynojūt divus vēsturiskus nūtykumus — kristīteibas divtyukstūšgadi un Izraelas vaļsts 50. godadīnu, vysa pasauļa bārni šūgod ilustrja Bībeles stōstus un šī zeimējumi pīsadalējōs storptautyskā konkursā. Latvejā tū organizēja Izraelas vēstnīceiba kūpā ar Kulturas, Izgleiteibas un zynōtnes ministrejom. Atsauceiba beja miļzeiga, nu vysom Latvejas mōkslas skūlom tyka īsyuteiti vairōk nakai 1000 dorbi. Žūreja goda sōkumā atlasēja lobōkūs un uz Izraelu tyka nūsyuteiti 105. Tūmār ari pōrejūs zeimējumu mōkslinīciskō vērteiba ir ļūti augsta, tōdēļ tyka nūlamts atlaseit ceļojūšajai izstōdei »Bārni zeimej Bībeli«, kura apceļōs vysu Latveju, sōcūt nu Reiterna noma Reigā.

Storptautyskō konkursa ītvorūs nu kotras vaļsts lūzejūt tyka nūteikts vīns bārns, kuram apmoksōs ceļōjumu uz Izraelu — uzvarātōjs tī pavadeis vasalu nedeļu, jam byus īspēja tikties ar vaļsts prezidentu.

* * *

Dagdas katōļu dīvnoma stoltō ceļtne kolnā radzama tōli. Pōrsteidz ar majestatisku īkōrtōjumu, krystā pīkoltō Jezus Kristus īspaideigū atveidu īejā un ari apkōrtni. Styurī pa labi nu īejas pi žūga ir Pīta ar uzrokstu, veļteitu Jezus un Marijas sirsneigam kolpam, prīsteram Aleksandram Tyrulim: »X. Aleks. Tyrylis Pr. Dagd. majacial 34 um. 1905 r. 1 Wrzes. Žyl i umer albedae milošnikiem Jesusa i Maryi«. Tōļōk aiz bazneicas kolna laukumā pasaceļ raups pīmineklis tīm, kuri nu Dagdas izvasti mūku ceļūs uz Sibireju.

A. MEŽMAĻA foto

CYLVĀKI BEZ SIRDS

Kur pi myusim tagad vodūšōs inteligeņces dorbūs radzama mīlesteiba, ūtra cylvāka un jō īskotu cīneišona? Namiteigi parteju un personu streidi ir vysu pōrvārtuši ačgōrni. Ir lykuši aizmērst pyrmū un golvonū dzeives nūteikumu, kas līk īvārōt ūtru cylvāku kai patstōveigu byutni ar sovim mērkim un sovim īpašim ceņtīnim, bet kas aizlīdz izlītōt ūtru kai leidzēkli. Kai reize ūtraidi — mes uz vysim veramīs kai uz leidzekļa sovim personeigim mērkim...

...politikas dēļ, izarōda, var nagrīzt nikaidas vēreibas uz sovu sirdsapziņu. Nikas vairs nauzatrauc, naprotestej, kaut uz kotra styura rupi teik sameitas cylvāka tīseibas, personeiba. Radzūt, asom palykuši par cylvākim bez sirds, bez jyutom. Un monomi ir pōrsamejuse vysa myusu dzeive. Aizmērsta mīlesteiba, aizmērsta taisneiba, aizmērsts vyss, kas vad pi eistōs dzeives, kas vad pi patīsōs dzeives nūzeimes saprašsonas...

Vyss dzeivais, vyss gaišais un nūzeimeigais iznycynōts, apspļauts un dubļūs sameits. Vīns pret ūtru, vysi pret vysim un pōri vysim traucas trokā vīsulā naids, naīredzeišona, atrībeiba.

Vēļ sōpeigōk redzēt, ka tys nūteik tagad, eisti tymā laikā, kod mums, latgalīšim, sovā sadzeivē vajadzātu parōdeit cālōkas gora pazeimes, kod vajadzeiba paleidzēt un nest gaismu myus tymsajai tautai it seviški osi sajyutama. Myusu pyrmī tautas mūdynōtōji, myusu gaišōkōs personas radēja nūjāgumu par tautas kūpeibu. Šōs idejas deve ilgi vōrdzynōtajīm Latgolas zemnīkim cereibas uz lobōku nōkūtni, radeja sajyusmu.

Bet myusim ir pa spākam augsts pīnōkums: nūdūt šōs cālōs idejas jaunajai paaudzei, radeit jimūs vērteibas sajyutu un īdvest jūs sirdīs mīlesteibu un pīnōkuma apziņu pret sovu nabadzeigū tautu. Voi nu myusu dorbim jaunōtne var smeļtīs sajyusmu tautas mīlesteibai?..

Bet voi jius asit redzējuši puču dōrzu, kuru izbrodōjuse gūvs? Naveikli grūzeidamōs ar steivu kōju bez kaidas vajadzeibas izmeida vysas pučeites. Pamozam, nasasteigdama plyuc ar taidu pat patyku vyskrōšņōkūs zīdeņus un nōtrōjus ar dodzim. Pēc tam apsaguluse turpat uz puču dūbes gausi gramoj, un jōs mozajūs smedziņūs naveikli veidōjas dūma, ka vyss uz pasauļa radeits jai — gūvei par patikšonu. Voi myusu politiskōs partejas dažā ziņā nav tei raib gūvs, kas bez kaida aprēkina ar sovu naveiklū kōju myn vysam vērsā? Voi tei darbeiba, kas skandynta ar vōrdim »tautai par lobu« nav b ži vin ryupeišonōs vīneigi par sevi, kas nasarkinoj ni ar cylvākim, ni ar leidzēklim.

Cylvāki bez sirds, apsastōjit sovā darbeibā, nanūkaunit tū, caur kū dzeive ir skaista un napadorit jōs tukšas un nanūzeimeigas!

Voi šis vyss nav saceits par myusu dīnom? Lai ari pajimts nu Dr. P. Stroda redigeitō žurnama jaunōtnei »Zīdūnis« 1927. goda septembra numera

INTA BAIBA

DORBA PYRMŌ SEZONA

Par tū stōsta Preiļu rajona turisma un informacejas centra asistente Edīte Bīrīte. Pēc apkūpōtīm datim centru apmeklējis daudz vīsu, vyslelōkais pīplyudums bejis junī un augustā. Uz Leigū dīnu un Jōnim daudzi cylvāki braukuši atsapyust laukūs, pi yudinim un nūvodu apmeklēja na tikai kūrzemnīki, reidzinīki, bet bejuši ari ļauds nu Norvegejas, Vōcejas, Zvīdrejas, Holandes un cytom zemem.

Ļūti lels vīsu un svātceļnīku pīplyudums, prūtams, bejis uz 15. augustu. Centrā datu nav par vysim rajona apmaklātōjim, bet fikstas dažaidas tauteibas, ari vaļstis un nūvodi, kuru pōrstōvi grīzušīs pēc informacejas, vēlējušīs uzzynōt par Preilim un Aglyunu, par naktsmītnem myusu nūvodā un aktivas atpyutas īspējom.

Turisma un informacejas centrs (TIC) strōdoj pi tō, lai vysi vīsi īsagrīztūs jimā, lai par uzjimšonu centram ziņōtu vīsu mōju saimiņīki. Skaistas dobas bogōteibas nūvodā ir azari un šamā sezonā lelōkais pīprasējums un ari nūslūōteiba bejuši uz atpyutas bāzem pi jīm. Ībraucējim paticis atpyutu savīnōt ar sportu un seviški yudiņa turismu. Labi apmaklātas ari vīsu mōjas.

Gribātūs, lai lauku turisms gyust drūšu, civilizātu un eiropejisku pamatu nūvodā ar vysom tam rakstureigom privilegejom.

Taids beja orgkomitejas īlyugums pīsadaleit sareikōjumā »Latgolas rokstu gaismā« Šō goda 27. novembrī puļkstiņ 11.00 Rēzeknes pilstas kulturas nomā (Tautas pilī) Brōļu Skrindu īlā 3. Tī beja LKC izdevnīceibas (vadeitōjs J. Eļksnis) 1999. godā izdūtōs grōmotas, un runa par jōm, žurnala »Katōļu Dzeive« bibliotekas serejas pyrmōs grōmotas Veronikas Tenčas-Goldmanes poemas prozā »Pastareite« atvēršonas svātki u. c. Vokoru vadēja Voldemārs Ivdris, programu kuplynōja veiru kōris »Olūts« (vadeitōjs J. Grudulis), Viļānu kulturas noma aktīri (vadeitōja I. Grietiņa), Rēzeknes kulturas noma deju kūpa »Dziga« (vadeitōjs I. Dreļs).

PĪTERS ZEILE (»LATVEJAS VĒSTNESIS«)

ORDEŅA KAVALERS JŌŅS EĻKSNIS

Jōņa Eļkšņa seņči 19. gs. nu Olyuksnes apkaimes īnōkuši Latgolā, klivuši par zemkūpim un amatnīkim Rēzeknes apriņka Drycānu pusē. Te — Drycānu pogosta Asinovas cīmā ari kōrts šyupeļs Jōņam Eļkšņam. Tei ir vīta, kur Latgolas augstīne pōrgōjuse Lubōna leidzonumā. Dīnvydu virzīnī natōli tepat pasaceļ Kakarvīšu piļskolns, Rubuļu kolns, Dyuru kolns un vairōki beznūsaukuma pauguri. Cauri Asinovai tak Sūļupe, kura īplyust Rēzeknes upē, sovukōrt sasavīnojūt ar Latgolas jyuru — Lubōnu. Pyrms melioracejas upeite bejuse leikumaina, bogōta nalelim otvorim, te Jōņs kūpā ar cīma bārnim peļdējōs un kēre zivis, kas ari pīdar pi spylgtōkajīm bērneibas īspaidim.

Zeimeigi, ka vysim Asinovas cīma ļaudim ir vīns uzvōrds — Eļksnis, tys nūzeimej, ka cīms izaveidōjīs, augūt un sasazorojūt vīnai Eļkšņu dzymtai. Tōpēc lykumsakareigōk tū byutu nūsaukt par Eļkšņu cīmu, tūmār tōpēc, ka te reiz pamitrajā zemē audzis apšu mežs, cīms sōkūtneji īgyvis nūsaukumu Osinovka (krīvyski »osina« — apse). Jōņam Eļkšņam ir šō krīvyski nūsauktō cīma plāns, kuru 1873. godā parakstējis Drycānu muižnīks barons Jākubs Manteifelis (Latgolas pētnīka Gustava Manteifeļa tāvs). Atšķireibā nu daudzim cytim Latgolas cīmim, kuri vīnsātōs izgōja pēc zemes reformas Latvejas breivvaļsts laikā, Asinovas zeme tykuse sadaleita jau 1910. goda Stolipina reformas laikā. Vysi asinovīši jau 1911. godā dzeivōja vīnsātōs. Tūmār zemes plateibas nabeja lelas. Tai Tadeušam un Pīteram Eļkšnim īdaleits pa 10 desetinom, Franņčam, Odumam un Jōņa tāva tāvam Jezupam Eļkšņam — pīcas un tamleidzeigi. Īdzeivōtōju skaits Asinovā pīauga, tūmār tōlōka zemes pōrdaleišona nanūtyka, ļauds dzeivōja tryuceigi, daudzi devēs peļņā par laukstrōdnīkim. Bejuši ari lobi vītejī amatnīki — kalēji, dreimani, bet sīvītes — lobas audējas un izšyvējas ar izkūptu gaumi.

Asinovas un apkōrtejūs cīmūs bejušas izplateitas Drycānu muižnīka Gustava Manteifeļa deveņas latgaliski saraksteitōs goreigōs un laiceigōs grōmotas un jō »Inflantu ziemes Lajkagrōmota aba kalenders«, kas iznōce desmit godus (1862—1871). Mōtes nu tō sovim bārnim vuicēja laseit drukas aizlīguma laikā Latgolā. Šōs vītas pats Manteifeļs pōrstaigōjis kūpā ar Krōslovas komtesi Celinu Plāteri, vōcūt latgalīšu tautas dzīsmes, kas publicātas gon jō izdūtajā pyrmajā latgaliskajā kalendarā, gon divūs latvīšu literarōs bīdreibas krōjumūs — Magazinōs.

Jōņs Eļksnis dzimis tepat Asinovā 1933. goda 21. oktobrī. nūstōsti par izcylū nūvodnīku, lelū grōmotu raksteitōju Manteifeli rūsynōja pusaudža iztēli un jis nūlēme kliut par grōmotnīku, tailob pēc Drycānu skūlas beigšonas Jōņs devēs uz Reigu un īsastōja Poligrafejas mōkslas orūdskūlā. Par šū sovu dzeives pūsmu stōsta ar lelu prīku:

»Maņ kai zānam nu tōlōs Latgolas nūstyura kotra dīna nese kū jaunu. Skūla pošā Reigas centrā, kūpmītne pretī Herdera pīminekļam, grupas skūlānu prakse nūtyka tipografejā Dūma laukumā 1. Tī reiz bejuse vōcu spīstuve, tī apsagrūzējis Rūdolfs Blaumanis, strōdojūt laikrokstā »Zeitung für Stadt und Land« un rokstūt recenzejas par teātra izrōdem. Te nūtyka praktiskōs nūdarbeibas, kuras vysus četrus mōceibu godus vadēja lelyskais poligrafejas meistars Kārlis Brakis. Jys munā apziņā atstōja cīšu atziņu, ka poligrafeja ir na tikai omots, bet ari mōksla, kur kotrs seikums ir svareigs. Jis nareti minēja vōcu jēdzīni »schwarz Künstler«, prūti, ka poligrafists ir »malnais mōkslinīks«, kurs strōdoj bolta papeira laukā un roda goreigas vērteibas.

Bet uz vysim laikim munu mīlesteibu īmontōja Dāvis Grass-Auga (mōkslinīka Teņa Graša un Daiņa Stalta tāvs). Jis vuicēja krīvu volūdu un literaturu, un darēja tū rati talanteigi, gon latviski, gon krīvyski stōsteja par izcylim krīvu kulturas darbinīkim, īpaši aizrauteigi — par dzejnīku Sergeju Jeseninu, jō dzeivesbīdri Aisedoru Dunkāni, ar kurim beja ticīs jauneibas godūs Parīzē. Jis zynōja un pēc atmiņas atstōstēja daudzus Jesenina dzejūļus, ari myusim lyka vuiceitīs nu golvas izcylu dzejnīku dorbus. Grass-Auga spēja aizrauteigi stōsteit par Reigu, tōs vēsturi un kulturas darbinīkim, īpaši Jāni Ziemeļnieku jo pats beja strōdōjis par gidu, myusim jys lyka laseit Ļeva Tolstoja garū stōstu »Hadži Murats« un tū labi atstōsteit pēc īspējas tyvōk originalam. Tikai nasenejūs Čečenejas nūtykumūs eisti apjautu jō īpašū attīksmi pret šū varūneigū ceinātōju — Kalnīti par sovas tautas breiveibu. Dāvis Grass-Auga beja senas Vydzemes lībīšu ciļts pōrstōvs, varbyut tōpēc bīži stōstēja par lībīšim kai Latvejas pyrmīdzeivōtōjim, jūs ceiņom un vēsturi. Reizē mōcēja ar lapnumu nest latvīša vōrdu u pyrmōm kōrtom tū aplīcynōt dorbā, izvālātajā profesejā. Ar Dāvi Grasu-Augu uzturēja draudzeigus sakarus leidz pat jō aizīšonai myužeibā 70. godu beigōs. Kūpā ar jō meitu nu Zvīdrejas un mōkslinīku Teni Grasi asam nūlāmuši izdūt nalelu dokumentalu grōmateņu, veļteitu šō izcylō cylvāka pīmiņai.

Poligrafejas mōkslas skūlā beja krītni daudz mōkslas prīkšmatu — zeimēšona, akvareļgleznōšona, grafika, kompoziceja, mōkslas vēstures pōrrunas nūtyka lelōkū tīsu muzejūs un izstōžu zālēs, profesionalōs izgleiteibas sistemas vadeitōjs Jōņs Brodelis ļūti ryupejōs par audzēkņu estetiskū pylnveidi. Myusu šefi beja Drāmas (Nacionalais) teatris, pi myusu bīži vīsōjōs rakstnīki. Vysi četri mōceibu godi pagōja lelā sprīgumā un cīšōs saiknēs ar mōkslu, pēc tam gribēju īsastōt Mōkslas akademejas mōkslas zynōtnes nūdaļā, tūmār šai vēlmei nabeja lamts pīsapiļdeit.«

Jōņs Eļksnis skūlu nūbeidze kai teicamnīks, aizstōvūt diplomdorbu »Grōmotas tehniskō un mōkslinīciskō redigēšona« un jau nōkamajā dīnā pēc izlaiduma (bez jebkaidom breivdīnom) beja jōsadūd uz pyrmū dorba vītu — PSRS Zynōtņu Akademejas 2. tipografeju Moskovā.

— Taidi styngri un borgi tūlaik beja lykumi — 1953. goda 20. julī beja izlaidums, bet 21. julī beja jōkōp Moskovas viļcīnī. Tys beja ari zynoms pagūdynōjums — strōdōt tik prestižā, augsta leimiņa tipografejā. Īpašūs kursūs beja jōapgyust krīvu volūda. Strōdōju par metīri, sagatavojūt nūpītnas zynōtniskas grōmotas krīvu, angļu, vōcu, franņču, arābu, kīnīšu volūdā. Jo kaidam profesoram angļu volūdā steidzami beja jōgatavoj referats storptautyskam forumam, jys maņ nu kafejneicas nese vakareņas, lai ōtrōk varātu pabeigt dorbu. Šamā spīstuvē nūstrōdōju vairōk nakai divus godus, tei maņ beja loba skūla, jo dorbā ōrkōrteigi svareigs beja kotrs seikums, vyslelōkō precizitate.

Dorbu tipografejā pōrtrauce īsaukums armejā, dīnasts inžinertehniskajā daļā aerodromā pi Kalugas, pēc tam zīmeļūs — Argangeļskas apgobolā.

Pēc armejas Jōņs Eļksnis atsagrīze dzymtajā pusē, Rēzeknes tipografejā breivu vītu nabeja, tōpēc dorbā īsastōja ceļtnīceibas trestā par meistara paleigu, tod kliva ari meistars, strōdōja Rēzeknes 14. orūdvydusskūlā par pasnīdzēju, direktora vītnīku mōceibu un ražōšonas dorbā. Vuiceidams estetiku, latvīšu volūdu un literaturu, vēsturi Jōņs Eļksnis naklōtīnē beidze Daugavpiļs Pedagogiskō instituta Filologejas fakultati. Īpaši rūsynūšas un atmiņā spilgti palīkūšas beja profesora Joela Veinberga lekcejas kulturvēsturē.

Tūmār Jōni Eļksni naatstōja dūma par dorbu tipografejā un vysu, kas ar tū saisteits. 80. godu pyrmajā pusē jys sōce sasadorbōt ar Rēzeknes tipografeju — beja rodusēs napīcīšameiba vysdažaidōkūs lītvedeibas materialus izdūt ari latvīšu volūdā, tulkōt tūs.

Apsabruņōjīs ar 40 vōrdneicom, Jōņs Eļksnis tulkōja un redigēja tekstus dažaidōs nūzarēs, šymā dorbā kai konsultante daudz paleidzējuse volūdneica, filologejas doktore Rasma Grīsle. Sadarbeiba ar šū ļūti erudeitū lingvisti daudz deve tōlōkajam dorbam poša vadeitajā izdevnīceibā. Nu poligrafejas skūlas laikim jam pateik redigēšona, vyss grōmotas topšonas process, voldzynoj loba volūda, skaists izdavuma estetiskais veidols.

Kod Minhenē beidze pastōvēt P./s. »Latgaļu izdevnīceiba«, rodōs napīcīšameiba tōs dorbu turpynōt Latvejā, izveidōt Latgolas regionalū apgōdu — Latgolas Kulturas centrs tam pamatus lyka 1990. goda 1. junī un par vadeitōju izavēlēja Jōni Eļksni. Sōkumā jys rūsējōs vīns pats, pat telpu nabeja, mytynōjōs gon Latgolas kulturvēstures muzejā, gon mōkslinīku darbneicā Skūlas īlā un Rēzeknes Augstskūlā. Tikai pādejūs godūs rosta sova mītne zam SIA »Latgolas Druka« tipografejas jumta. Ilgōku laiku grōmotas īspīde gon Viļānu, gon Ludzas, Rēzeknes un Modūnas tipografejā, tagad tepat leidzās ir jauna moderna divkrōsu ofsetmašina un navajaga vairs braukōt apkōrt pa plašū regionu, kas prasēja daudz laika un beja narentabli.

Regulari braucūt uz Rēzeknes Augstskūlu, vīnmār īsagrīžu pi Jōņa

Eļkšņa izdevnīceibā. Reti kaids tū dēvej oficialajā garajā nūsaukumā par Latgolas Kulturas centra izdevnīceibu, vysbīžōk gon eisi — par Eļkšņa apgōdu. Un tam ir pamats — vīnmār asu apbreinōjis Jōņa Eļkšņa fanatiskū seikstumu un dorba mīlesteibu. Vairōkus godus jys beja izdevnīceibas vadeitōjs, redaktors un korektors vīnā personā, tikai atsevišķūs gadejumūs tyka pīaicynōts leigumredaktors un tagad jau daudzus godus par štata redaktori strōdoj Valentina Unda. Bet jūprūjom vadeitōjs jebkuru izdavumu ryupeigi losa ar zeimuli rūkōs »nu vōka leidz vōkam«. Kai taidu grōmotu rūki es jū vīnmār radzu storp manuskriptu, nūvylkumu, pusgotovu grōmotu kaudzem vysapleik. Un kotra iznōkušō grōmota jam ir kai meils, ilgi lūlōts bārns. Nu 1992. goda, kod nu dzeives pēški un nagaideiti škeirēs dzeivesbīdre Terēzija, izdevnīceiba vēļ jo vairōk vārtusēs par jō mōjom. Te nareti, jo dorbs ir steidzeigōks, teik aizvadeita ari daža loba sastdīna, kod cyti atsapyuš un izaklaidej.

Un tai deveņūs ar pusi aizvadeitajūs dorba godūs izdūtas 120 nūsaukumu grōmotas. Regionalai izdevnīceibai tys nabyut nav moz. Grōmotas iznōk voi nu latgalīšu rokstu volūdā voi ari kūpnacionalajā latvīšu volūdā par Latgolu. Vairōkas ari krīvu, vīna (prof. L. Latkovska) angļu volūdā. Klajā laistūs grōmotu klōsts aptver dažaidas nūzares, pyrmom kōrtom mynomi Latgolas rakstnīku dorbi, montōjums, dzimtinē un trimdā dzeivojūšūs latgaļu grōmotas — J. Klīdzēja, A. Rubuļa stōsti, A. Rupaiņa plašais episkais romans par latgaļu pyrmū atmūdu »Tauta grib dzeivōt«, M. Bārbales un O. Kūkōja dzeja, vīns nu stilistiski smolkōkajīm latgalīšu prozas dorbim — N. Neikšaniša romans »Myura kolns«, vairōkas bārnim dūmōtas O. Slišāna un cytu autoru grōmotas, nupat iznōcis Rēzeknes rajona 18 vyydusskūlu un pamatskūlu audzēkņu rodūšūs dorbu krōjums — dzeja, proza, vīna ludzeņa.

Jōņs Eļksnis turpynoj izdūt literaturas almanahu »Olūts« — iznōcis dasmytais, sagatavōšonā deveitais laidiņs, tymā pōrstōvāti vysi aktivōkī dažaidu paaudžu literati, plaša literaturvēstures, kritikas, bibliografejas nūdaļa. Pi literarajīm almanahim pīskaitams ari Ludzas nūvoda jaunūs literatu dorbu krōjums »Saule izkapts kōtā«. Jōmiņ atmiņu grōmotas, memuari: S. Kursīša »Atmiņu ceļūs«, J. Cybuļska »Myuža dīnys, myuža dūmys«, V. Grišānes »Nu Rēzeknes medicinas vēstures«, »Andreju Švirkstu atceroties«, J. Vōvera (Austrāleja) »Munu atmiņu takas«; iznōkuši taidi nūzeimeigi kulturvēsturiski dorbi kai T. Puisāna »Vēstures mozaika«, I. Lōzes »Lubānas klāni aicina«, ari »Rēzekne — Latgales sirds« un cyti.

Otkon iznōk vacōkō Latgolas laika grōmota »Tāvu zemes kalendars« (pyrmais — 1939. godā), pōrjamūt jō izdūšonu nu trimdas apgōda, izlaisti 10 godagōjumi, teik gatavōts 62. Pādejūs godu apjūmeigajūs kalendarūs apkūpōts bogōts un daudzveideigs Latgolai veļteitu kulturvēsturisku materialu klōsts.

Kūpā ar Latgolas Pētnīceibas institūtu sagatavōts un laists klajā zynōtniskūs rokstu krōjums »Acta Latgalica« (īprīkšejī 7 iznōce Minhenē P./s. »Latgaļu izdevnīceibā«), dīnas gaismu īraudzējis Rēzeknes Augstskūlas zynōtniskū rokstu 1. un 2. sējums, vairōku Rēzeknē nūtykušu zynōtniskū konferenču (par Latgolas 1917. goda kongresu, nacionalajōm attīceibom, sakralū, tautas un profesionalū mōkslu, volūdnīceibu un cyti) materialu kūpōjumi.

Vairōki mōceibu leidzekli — K. Mazura »Ievads mākslas vēsturē«, K. Pōča un Ī. Pōčas »Ieskats Latgales vēstures historiogrāfijā«, H. Soma »Latgolas vēstures mōceibu programma«, P. Zeiles »Latgolas kulturas vēsture. Programma konspekts«, I. Muiznieces »Latgalīšu literaturas vēsture. Programma«. A. Ivanova, J. Šteimana «Latgales vēstures historiogrāfija».

Izdūtas pōri par desmit dažaida satura religiskōs grōmotas (Vacōs un Jaunōs Dereibas vēsture, bazneicas vēsture, katōļu katehisms u. c.), vītejūs autoru dorbi krīvu volūdā (3 dzejas, vīna prozas grōmota), dažaidi prospekti un cyti materiali.

Eisi secynojūt, jōpasoka, ka šudiņ gryuši īsadūmōt Latgolas kulturas procesu bez tō davuma, kas sastrōdōts LKC izdevnīceibā Jōņa Eļkšņa vadeibā un ar jō vystīšōkū apryupi.

Jōņs Eļksnis losa ari īpašu lekceju kursu Rēzeknes Augstskūlas studentim filologim par korektora un redaktora dorbu un dažaidu tekstu redigēšonu, 1996. godā kūpā ar Latvejas Mōkslas akademejas Rēzeknes filiales pasnīdzēju grupu aizstōvēja mōkslas magistra dorbu »Grōmotas mōkslinīcyskō konstruēšona«, tymā apkūpōta ari poša bogōtō pīredze, paustas vairōkas byutiskas atziņas. Pēc jō pōrlīceibas loba grōmota ir taida, kurā teksts un attāli īt rūku rūkā uz vīnu mērki. Tys ir salīdēts organisms, nu kura navar izjimt ilustraceju, namozynojūt satura bogōteibu. Grōmotas mōkslinīks (ilustrators un nūformātōjs) ir *leidzautors*. Augstōkajai meistareibai jōbyut lakoniskai, lobōkais eistas mōkslas raksturōtōjs ir vīnkōršeiba, kas naaizsadz, bet izceļ byutiskū, gon veidojūt ōrejū, gon īkšejū grōmotas nūformējumu.

Naseņ, atšķirūt Franča Trasuna »Dzeives un dorbu« II sējumu, Andris Vējāns atzeimēja, ka tō poligrafiski mōkslinīcyskō apdare ir Eiropas lobōkūs paraugu leiminī. Tys, prūtams, ir Jōņa Eļkšņa ryupeigi veiktō dorba peļneits slavynōjums.

* * *

Šys ir LKC izdevnīceibas vadeitōja Jōņa Eļkšņa, kurs pylda ari laikroksta »Zemturs« redaktora pīnōkumus, pēcjubilejas gods — pārņ oktobra ūtrajā pusē jam palyka 65! Jau voi tikai — tys nabyutu byutiskōkais, jo šūs godu saiminīks vēļ pylns spāka un mūžuma, dzeives prīka un energejas, — īceru un zynōšonu, kai tōs realizēt. Vēlejūt lobu veseleibu un panōkumus jō dorba 50 godūs un dzeives ceļūs tod ari izmontōjom profesora P. Zeiles rokstu, kur tik sirsneigi un pamateigi dūts myusu jubilara dzeives stōsts.

BRONISLAVS SPRYDZĀNS, RADIORAIDĒJUMA »LATGOLA« VADEITŌJS

VOI KAS IZADŪS

12. augustā beja kaids svareigs un vysai nūpītns pasōkums, kura aizsōkums beja LDP prīkšsādātōja Valda Lauska organizātō atklōtō vēstule vaļsts prezidentam Guntim Ulmanim un Saeimas prīkšsādātōjam Alfredam Čepānim par latgaļu volūdas saglobōšonas problemom un kura ītvēre ari prīkšlykumu papyldynōt Satversmi ar 5. pantu par volūdu, kur byutu saceits, ka Latvejas Republikā vaļsts volūda ir latvīšu un turpynōjumā byutu par latgaļu un līvu voi lībīšu volūdu liktinim. Taipat beja papyldynōjumi ari pošlaik apsprīžamajam lykuma par Volūdu projektam, kas tagad nu jau byus pādejā lasejumā pēc Saeimas breivdīnom calts prīškā. Šamā sakareibā tod ari 12. augustā A. Čepāņa kungs īlyudze grupu nūvoda pōrstōvu. Vēstule bejuse aizsyuteita vosorā, junī un vysu latgalīšu bīdreibu vadeitōju vōrdā. G. Ulmaņa kungs beja devis formalu atbiļdi, bet A. Čepānis īlyudze īinteresātūs. Pīsadalēja Jō Elseleņce arhiveiskups metropolits Jōņs Pujats, Silvija Šimfa un Anita Bērziņa nu Jākubpiļs, nu Daugavpiļs Henrihs Soms — vēstures doktors, izcylais volūdnīks, popularais profesors Ontons Breidaks, dzejnīks Ontons Slišāns nu Škilbānu pogosta Bolvu rajonā, es sovukōrt pōrstōvēju Latgolas raidējumu »Latgolas vōrds«, kurs eterā izīt catūrtdīnōs puļkstiņ 11.30 stuņdēs ūtrajā programā (nu 1997. goda), leidz 12.00. Asam pi cyttautīšim — tatarim, azerbaidžānim, cytim... myusu vadeiba navar pōrkōpt principam, ka ari latgalīši ir cyttautīši.

A. Čepānim beja simpatiska interese, atzyna, ka, lai kai jū cyti sauc — par dialektu voi volūdu — bet latvīšu volūdā tei ir realitate un nu sovas puses dareis vysu īspējamū, lai atbaļsteitu šū īrūsynōjumu. Jo cylvāks tū lītu saprūt un pījam kai realitati, kōpēc lai naatbaļsteitu? Jis pasmaidēja, ka mes nōkam eisti ļūti pareizā laikā, ni par vālu, ni agru.

Vaicōjums A. Čepānim:

— Kaidu jyus redzit šū latgalīšu volūdas lītōjuma nūregulējuma īspēju šūbreid Latvejā?

Atbiļde:

— Latgalīšu volūda, te gon lelōkō daļa runoj, ka tys ir latgalīšu dialekts, ir pīteikami dzeiva volūda voi pīteikami dzeivs dialekts, tū lītoj ļūti lels Latvejas īdzeivōtōju skaits un tōdēļ runōt, ka tei ir izzyudūša voi transformejas — tai navar apgolvōt, šei volūda reali pastōv. Un tōs pīlītōjumam byutu jōbyut taidam pošam, kaids ir normalai, saceisim, tagadejai literarajai latvīšu volūdai, jo cylvāki lelā Latvejas daļā tū praktiski lītoj. Mes navarim nikaidi ar lykumim, dekretim, atļōvem voi aizlīgumim atzeit voi nā šū volūdu — jei reali ir un reali jai ari jōpastōv. Šudiņ asu gondareits, ka pi manis atnōce vasala grupa Jākubpiļs, Daugavpiļs, Bolvu, Ludzas, Līpōjas latgalīšu bīdreibu, Rēzeknes, Krōslovas un Reigas bīdreibu vadeitōju, metropolits Jōņs Pujats, profesors Breidaks (vēsturnīki šymūs vaicōjumūs ir ōrkōrteigi kompetenti) un īsnīdze, es teikšu, ideali nūformātus papyldynōjumus lykumprojektam »Latvejas Republikas vaļsts volūdas lykums« — pa nūdaļom, pantim, ar konkretim prīkšlykumim. Es jīm apsūlēju, ka nōkamajā nedeļā, kod sōksīs 6. Saeimas rudiņa seseja, lykumdūšonas iniciativas kōrteibā kūpā ar sovim kolegim, na tikai nu sovas partejas, bet ari cytom, ceru, ka atbaļsteis, tū virzeišu jau kai oficialu īsnāgumu mainēt lykumprojektu.

Vaicōjums:

— Voi grūzējumi varātu byut pījimti jau trešajā lasējumā voi jōvirzej kai lykuma lobōjumi?

Atbiļde:

— Cik atcerūs, kod pavasarī sesejā lykumu pījēmem ūtrajā lasejumā, to prīkšlykuma īsnēgšonas termiņs trešajam lasējumam tyka nūteikts dīzgon gars, bet deputatim ir tīseibas šaidus prīkšlykumus īsnēgt ari tod, jo termiņs pagōjis, mes sastōs Saeimas laikā šūs jautōjumus skateisim un prīkšlykumi var īgyut realu veidolu jau lykumā.

Vaicōjums:

— Voi tū atbaļsteis demokratiskō parteja »Saiminīks«?

Atbiļde:

— Demokratiskō parteja »Saiminīks« tū atbaļsteis nūteikti un, zynit kolēgi, gribu izteikt taidu kai symtprocenteigu pōrlīceibu, ka pyrms vēlēšonom tū atbaļsteis vysas partejas un vysas frakcejas, jo, kai jau es šudiņ sarunā teicu, latgalīšu bolsi ir vajadzeigi vysim, tūstorp ari »Saimnīkam«.

Vaicōjums tikšonōs daleibnīkim:

— Kū par šū tikšonūs ar A. Čepāni dūmoj H. Soma kungs?

Atbiļde:

— Muni uzskoti šamā līta nav mainejušīs, bīži asu dzērdējis ari cytus un pošlaik jau konkreti runojom par izmaiņom Satversmē, vaļsts volūdas lykumā. Es vīnmār dūmoju par pretargumentim, ībyldumim, kas varātu byut īpaši Latgolā, bīži taidus asu dzērdējis ari nu kolegu pedagogu puses. Pījamūt šaidu lykumu ar šīm argumentim jōsarēkinoj. Šū situaceju gribu saleidzynōt ar nūtykumim pyrms symts godim, kod tyka atcalta dzymtbyušona — vysi tō laika Krīvejā zynōja, ka tei ir problema un Krīveju nauzaskatēja pat par modernu vaļsti ar taidu lelu problemu, pītryuka kaidas iniciativas, tei gōja nu cara puses, kod jis precizi nūformulēja un daļai cylvāku ari ar sovu manifestu

EDUARDS MATISĀNS, ZYNŌTNĪKS

NABYUS LŪPU, NABYUS ARI LATGAĻU

Zīmeļamerikā eiropīši pamatīdzeivōtōjus iznycynōja, izšanūt jūs medeibu lūpus, pīcdasmytajūs godūs Latvejas kolhoznīki izdzeivōja pasateicūt gūteņai un pīmōjas zemei. Na veļti beja teicīņs: laukūs gimines golvonais lūceklis ir gūvs. Lai latvīši izdzeivōtu, tagad saryukūšais lūpu skaits byus strauji jōpalelynoj, voi ari zemnīkim jōizmērst leidzeigi Zīmeļamerikas pamatīdzeivōtōjim.

Kai zynoms, leidza pīna ražōšonai nūris ari — kai saisteitōs produkcejas — lellūpu gaļas ražōšona, kura kūpeigajā gaļas bilancē ījam svoreigu vītu. Obim ražōšonas vērzīnim: pīnsaimnīceibai un lellūpu gaļas ražōšonai, napīcīšama byutiska nūzares modernizaceja un strauja paplašynōšona. Lellūpu gaļas ražōšonas apjūmi un nūzeime pēckara godūs arvīn pīauga, tikai tautsaimnīceibas pōrsakonstrukturēšonōs (agrarōs reformas) procesā tōs apjūmi pīckōrteigi sasamozynōjōs, par kū līcynoj statistika:

lellūpu gaļas ražōšonas apjūmi un īpotsvors kautmasā

	1938.,	1970.,	1988.,	1994.,	1996
Saražōtōs gaļas kūpdaudzums tyukstūšūs tonnu	158,3	204,5	344,4	136,0	75,7
tymā skaitā lellūpu gaļas tyukstūšūs tonnu	46,5	85,1	136,1	68,1	26,5
tōs īpatsvors procentū	29	42	40	50	35

Jōpasoka skaidri, ka golvonais lellūpu gaļas ražōšonas sabrukuma īmasls beja kōrteibas nūteikumim 1998. godā.

Kontrabandas spīdīņa rezultatā lellūpu gaļas īkšejais tērgs ir sagrauts un zemnīki tikai 1996. godā vin tōs ražōšonu samozynōja par 45%, izkōve teļus un gūvu gonōmpulku pādejūs godūs samozynōja par vysmoz 72 tyukstūšim. Lai atjaunōtu vītejū, navys importa pīdōvōjumu, vyspyrms tērgs jōaizsorgoj nu kontrabandas, jōaudzej jauns gaļas škirnes gūvu gonōmpulks, tō atjaunōšonai byus napīcīšami vysmoz 8 godi un 21,6 miljoni latu pamatleidzekļu.

Lellūpu gaļas ražōšonas reanimaceja sōksīs, nūvēršūt kontrabandu un LB jaunlūpim nūdrūšynūt īpērkuma cenas Ls 0,70 par dzeivmasas kilogramu un Ls 1,10 par gaļas škirnes jaunlūpu dzeivmasas kilogramu.

Leidzeigi nūteik ari ar spirtu, jo tys byuteibā ir lauksaimnīceibas produkts. Akademiks M. Bekeris pamatōjis, ka Latvejā varam pīteikūšā daudzumā izaudzēt izejvīlas loba spirta ražōšonai, tys nūdrūšynōtu dorbu 14 ražūtnem lauku rajonūs un sējplateibas ļautu palelynōt par 115 tyukstūšim hektaru.

Ceiksteišonōs Šaeimas izmeklēas komisejā par 3 miljonu izkrōpšonas vaininīku atrašsonu ir cyldona, bet, saleidzynōjumā ar gaļas un spirta kontrabandu — politiska seiknauda. Jebkurā vaļstī ir krōpnīki, kontrabanda, bet vaļsts sovus lykumpaklauseigūs pilsōņus un jūs ražōšonu aizsorgoj, myusu vaļstī acim radzama vaļsts naspēja, varbyut pat nasavēlēšonōs aizsorgōt sovu pilsōņu uzjēmējdarbeibu, tō ezultatā daudzim izputynōts jūs gūdeigais bizness, vaļstī volda nūspīdūša nabadzeiba un, kai līcynoj sociologiskōs aptaujas, vairōk kai puse pilsōņu jyut atsvešynōteibu nu sovas vaļdeibas.

IZDZEIVŌŠONAS FORMULA VĒLĒŠONU GODĀ

Šamā gryutajā situacejā izdzeivōs un atsateistēs tī, kuri ticēs, ka teišam klius tikai lobōk, un poši vyspyrms strōdōs prōta dorbu. Vyseisōkā laikā kotram strōdōt varūšam un gribūšam jōsagatavoj sovs darbeibas, saimnīkōšonas, personeigōs lobklōjeibas sasnēgšonas projekts, jōatrūd dūmu un biznesa bīdri, jōīsasaistōs voi jōizveidoj biznesa interešu kēdes struktura — tērgs, pōrstrōde, izejvīlas. Saimnīkōšonas projektam jōsasōc ar tērgu, jo var ražōt tikai tū, kū var pōrdūt. Par nūžālu mes tai nadūmojam, jo asom izkleiduši pa sovom seikražūtneitem, ryupejamēs tikai par sovom personeigajōm interesem un dūmojom, ka ar sovu ražōtōjdorbu nōkamajā reitā byusim bogōti. Bet es soku tai: ar lauksaimnīceibas preču izejvīlu (pīns, gryudi, lūpi dzeivsvorā) ražōšonu nikod nabyusim bogōti tōpēc, ka vysa peļņa teik navys tīm, kuri strōdoj, bet gon tīm, kuri pōrdūd. Elementara patīseiba, tai ir vysōs pasauļa vaļstīs. Zemnīkim (ražōtōjim) jōnōk kūpā un jōdūmoj, kam atdeve pīnōtovas, captuves, patārātōju veikalus, dzērnovas, spirta dadzynōtovas, jōdūmoj, kai kliut par akcionarim šamōs ražōtnēs, kuras vairumā gadējumu krōpnīciski privatizātas; jōdūmoj, kai pošim tikt pi pōrstrōdes un tērgōšonōs. Tikai pēc šaida, labi pōrdūmōta prīkšdorba varēs lītiški izaškērtīs par konkretu atbolstu kaidam prīkšvēlēšonu sūleitōjam un jo jis pīdōvōs ar aprēkinim un gūdaprōtu aplīcynōtu realu īspēju realizēt šūs projektus. Munuprōt, mes asom dūmōšonas kyutrumā un naasom gotoi rudinī pasludynōtajōm vēlēšonom — tōs nav nagūdeigu sūleitōju trūkšņains godatērgs, bet kotra pilsōņa sevis izvērtēšona un sovu nōkūtnes dorba pīteikšonu, tikai pilsōņu un varas kūpdorbs var nūdrūšinōt izdzeivōšonu un uzplaukumu, sovukōrt, mesijas ar naudas maisim, »cītōs rūkas« gaideišona un atbaļsteišona vēļ padzilinōs nabadzeibu. Kotram latgalīšam gūda vītā pi svātbiļdes jōtur trejs lītas: lyugšonu grōmota, Latvejas konstituceja (Satversme) un personeigōs lobklōjeibas sasnēgšonas projekts, sovā dorbā jōsareikoj styngrā saskaņā ar šīm dokumentim.

VOI ATBOLSTAMAJŪS REGIONŪS VYSIM KLIUS LOBŌK?

Maja beigōs maņ beja īspēja nu Sauleskolna gar Mōkūņkolnu izbraukt leidz Bolvim un Cēsim, redzēju breineigu pauguraini, lobu zelmeni un tyukstūšim hektaru ganeibu, bet bez lūpim. Vysā braucīnī redzēju tikai vīnu skaistu gonompulku Viļānu selekcejas stacejas laukūs, ari atseviški lūpi beja radzami pa ratam, bet vuškas vyspōr nivīnas.

Jōatzeist, ka ari ar cylvākim gōjis mozumā, pīmāram, Bolvu rajonā ir 9 cylvāki uz kvadratkilometru, un nu tō poša mozumeņa tikai kotram trešajam ir dorbs. Acim radzama pamatīdzeivōtōju likvidēšonōs.

Eiropas Savīneibas programmā par lauksaimnīceibas atbolstu leidz 2000. godam uzsvārta napīcīšameiba veidōt politiku, kas baļsteitūs uz ražōšonas pamatim, subsidēšonu un īnōkumu leimiņa nūturēšonu vysim, seviški regionūs ar nalobvēleigim dobas un ekonomiskīm apstōklim. Nasaverūt uz tū, 1997. godā tyka likvideits pabolsts, kū labeibas ražōšonas regionalō izdzeivōšonas fonda ītvorūs sajēme leidz tam dobas un ekonomiskūs apstōkļu ziņā nalobvēleigī rajoni un pogosti — ar tū šī pogosti zaudēja godā ap 700000 latu, pabolstu zaudēja vairōk nakai 3100 zemnīki. Īvārojūt tū, ka pēc zynōtniskūs pētējumu un prakses datim zemes lauksaimnīcyskō ražōtspēja Latgolas un cytu atbolstamūs pogostu dobas un ekonomiskūs apstōkļu ziņā nu LR atpalīk caurmārā apstōklim vysmoz par 30%, sagaidams, ka vaļsts subsideju palelynōjums atbolstamajīm regionim nasegs tūs zaudejumus, kū tī cīš pēc labeibas ražōšonas regionalō atbolsta fonda likvidēonas, jo subsidejas orientejas uz bogōtū lelražōtōju. Subsidejas lūpkūpeibā jōmoksoj vysim par kotru lobas škirni un augsta ražeiguma lūpu.

Nūteiktō subsideju pīškēršonas kōrteiba līcynoj, ka nav izvārtāta kritiskō situaceja atbolstamajūs regionūs lauksaimnīceibas pamatnūzarē — pīna lūpkūpeibā. Šymūs regionūs pīna īpērkšonas pōrstrōdei cena ir par 1,5—3 santimim litrā zamōka nakai vaļsts centralajūs rajonūs, tō izleidzynōšonai beja napīcīšami 1 leidz 1,5 miljoni latu un vēļ 3—4 miljoni latu pīnsaimnceibas rentabilitates nūdrūšynōšonai.

Dr. V. Sakovskis izrēkinōjis, ka rentabli pīna ražōnu var modernizēt atbylstūši ES praseibom tikai sōcūt ar 90 gūvem un izslaukumu 6080 kg godā, sajamūt 30% apmārā subsidejas nu modernizacejas īguļdejumim. Analize parōda, ka šei modernizaceja bankom kreditu procentūs dūs 17200 latus — zemnīks strōdōs un dzeivōs tikai dēļ bankīra — tōs par aizdavumu prosa 18% godā (8% inflacejas dzēsšonai un 10% ir jūs peļņa).

Risynōjums: nūteikt bankom mērka normalkreditim maksimalū procentu rūbežu godā — četrus leidz pīcus, plus inflacejas procents, tod pi pošreizejōs inflacejas goda likme byutu 12—13%. Atteisteitōs vaļstēs procentu likme (jo atskaita tūs inflacejas procentu) napōrsnādz mynātūs četrus pīcus procentus.

Jōpaskaidroj, ka V. Sakovska analizātō ferma ar 90 gūvem vairs nav gimines, tei ir lelsaimnīceiba ar kolpim un tei jau ir Latveja, kolpu zeme. Bet Latvejas laukus nadreikst pōrvērst par ōrzemu un pošmōju bogōtnīku un kolpu zemi, Tūmār tagadejō vaļdeiba subsidej tikai bogōtnīkus. Zemgalē zemi dōvynoj ōrzemn kim un tys ir sekojūši: meliorātu zemi ōrzemnīkim pōrdūd par 400 latim hektarā, lai gon melioraceja nu nūdūkļu moksōtōju naudas izmoksōja 500 leidz 1000 latim par hektaru, ōrzemnīkim jū dōvynoj un vēļ pīmoksoj kaidus četrsymt latus.

Jo gaļas ražōšonas katastrofakō sabrukuma golvonais īmasls ir atsevišku aprindu organizāta īsadzeivōšonōs, tod pīnsaimnīceiba zemēs rentabilitates golvonais īmasls — seikōs saimnīceibas, tōlī pōrvodōjumi leidz pōrstrōdei, nanūkōrtōtō dzesēšona un ari vaļsts atbolsta tryukums — pīnsaimnīceibas regionalam atbolstam vajadzeigī leidzekli ir gondreiž 3,9 reizes mozōki nakai lellūpu gaļas ražōšonas reanimacejai. Pīnsaimnīceibas rentabilitates ceļšonā ir miļzeigas rezerves: pīna pōrstrōdes uzjāmumu akceju nūdūšona pīna ražōtōjim. Aprēkini rōda, ka tys nūdrūšinōtu zemnīkam vēļ vysmoz 3 santimi par kotru nūdūtō pīna litru nu pōrstrōdes peļņas, taidejaidi ījāmumi tyvōtūs 15 santimim par litru, bet tūs Latvejas zemnīkim atjēme veiklī pōstrōdes uzjāmumu privatizātōji un tū navajadzātu aizmērst.

Pīna pōrdūšona lelōkajam vairumam Latvejas seiksaimnīceibu ir vīneigais naudas ījāmumu olūts, pīnsaimnīceibas atbaļsteišona reizē ir ari socials atbolsts laukim — tei ir skūlas un ōrsta nauda.

Ar regionalōs atteisteibas padūmes reiceibā asūšū vīneigū miljonu apturēt atbolstamajūs regionūs radeitū lejupsleidi varātu tikai kaids ar Beibelē vēsteitū maizes un veina pavairōšonas breinumspēju apveļteits. Šaubūs, voi tagad Latvejā kaids tū var, tōpēc jōrūd īspēja palelynōt finansējumu. Jōbeidz māžōšonōs ar dažaidu atteisteibas padūmu un programmu izsludynōšonu, bet pavysam konkreti lauku atdzimšonai ik godu jōpīškir vysmoz 50—70 miljoni latu, un vaļstī taida nauda ir.

Apstōkļūs, kod zemnīki navar pōrdūt sovu produkceju, voldūšō elite izkōrtōjuse, ka pōrtykas imports 1998. godā pōrsnīgs eksportu par 100 miljonim latu (nu akademiskōs konferences Jelgovā), tys ir, kotrs zemnīks zaudēs īspēju sovus ražōjumus pōrdūt vysmoz par 1000 latim.

ŠOKEJŪŠŌ KONTRABANDA

Tagad drūsmeigais zemkūpeibas ministrs A. Rāviņa kungs streidōs ar Vaļsts Īļāmumu dīnastu, voi gaļas kontrabanda beja 50 voi tikai 25 procenti nu Latvejas tērgā pōrdūtō. Nūtykušajā svoreigi izvērtēt, kai tys ītekmējis gaļas ražōtōju un tōs pērcēju Latvejā. Satrīcūšais gaļas kontrabandas apjūms pādejūs 3—4 godūs nav pazamynōjis tōs cenu tērgā, pērcējs nav givis palātynōjumu, bet gon risku lītōt zamas kvalitates voi pat kaiteigu produktu. Sovukōrt lellūpu īpērkuma cena pōrstrōdei tyka pazamynōta par 29—41 santimim kilogramā. Gaļas ražōtōjs, nūdūdūt pōrstrōdei, sajēme mozōk par trešdaļu nu pōrdūšonas cenas tērgā voi veikalā, tys līk dūmōt, ka kontrabanda veicynōjuse tikai lykumpōrkōpēju Bogōtynōšonūs un ka jīm ir īspaideigi »Krysttāvi« varas gaiteņūs. Nūdrūšynūt lellūpu gaļas kontrabandai vyslobvēleigōkū statusu, pādejūs 4—4 godūs lellūpu audzātōji, tys ir zemnīki, un Latvejas vaļsts zaudējuši vysmoz 117 miljonus latu, kas veidōjōs šaidi: vītejī lellūpu turātōji navarēja pōrdūt gaļu par vysmoz 27 miljonim latu godā, tymā skaitā naīgiva peļņas 4 miljonus latu godā voi šymā laikā zaudēja septeņas reizes, nakai 1998. godā beja paradzāts subsidejōs jaunlūpu audzēšonas atbolstam. Ari vaļsts nūdūkļūs nasajēme vysmoz 4,8 miljonus latu godā. Šī izvērtējumi izrīt nu lauksaimnīceibas ziņōjuma 1997. godā 34.—36. lopaspusem un Vaļsts subsideju pīškēršonas un izlītōšonas

Sōkums 2. lpp.

uzspīde — īdūdit cylvākim zemi! Šys manifests izraisēja pat pretkusteibu, lela daļa beja naapmīrinōtu. Es, prūtams, nagribu saceit, ka tagadejōs Saeimas prīkšsādātōjam jōbyut par caru, bet nu augšas te lelā mārā daudz kas atkareigs var byut — myusu vaļsts pamatlykums Satversme, kurā byutu īraksteits šys vaicōjums par latgalīšu volūdu. Prūtams, pēc tam tys izraiseitu taidu plašu rezonansi sabīdreibā un tys ītu tikai par lobu myusu vaļstei, pi tō pīsalāgōtu ari tī, kuri pošlaik šū lītu vēļ nasaprūt.

Tai dūmoj Daugavpiļs Pedagogiskōs universitates docents, vēstures doktors Henrihs Soms.

*) Gods apkrt un nu īcerem nikō...

A. BROKA PĪMIŅAI

— Kas jau ir padareits? Dūmoju, ka nūsaslēdzīs vīns taids lels pūsms A. Broka pīmiņas īmyužynōšonā, vyspōr Aglyunas vēsturē ar šū pīmiņas zeimi. Beja runas ari par pīminekli, dūmoju, ka tys ir tōlōkōs nōkūtnes vaicōjums, bet šūbreid ļūti daudz dorba padareits — pi gimnazejas atklōta plōksne ar jō attālu, tagad krucifikss. Es jau minēju pīminekli Silinīku kopūs, kas uzstōdeits deveņdasmytūs godu sōkumā, Aglyunā ir Broka vōrdā nūsauktō īla, ceru, ka ari gimnazeja kōdreiz ness jō vōrdu. Tai pamozam, cik varom ymūs apstōkļūs, Broka pīmiņa īmyužinōta. Ari vairōki pasōkumi Aglyunā ir nūtykuši, pīmāram, gimnazejas 75 godu atcerēšonōs zynōtniska konference, kas ari daudz darēja jō vōrda un vyspōr gimnazejas un Aglyunas vēstures īmyužynōšonā. Dorbs turpynōsīs, tys ir vīns lels pūsms myusu kūpejā ceļā.

Atzeimēsim 105., 110. dzimšonas dīnas ari ar dažaidim pasōkumim, — tai runōja A. Broka fonda vaļdes prīkšsādātōjs, Aglyunas internatgimnazejas direktora vītnīks un Aglyunas cīma padūmes deputats Guntars Ratinieks.

Zeime svineigi tyka atklōta Aglyunas svātku dīnōs un teiši 14. augusta pēcpušdīnā. Krucifiksa autors ir Ilmārs Savickis, tepat vītejais, sovā laikā beidzis Rēzeknes mōkslas vydusskūlu, na kūktēļnīceibas, bet kaidu cytu nūdaļu, tūmār pādejā laikā nūsadorboj ar tū, ar kūka skulpturu veidōšonu. Sacēja, ka pēc apjūma šys ir lelōkais dorbs, parosti nūsadorbojūtīs ar mozōkim. Jō konsultants beja Ontons Rancāns nu Makašānim, jis, kai sacēja, darējis tū vīnkōršōkū dorbu, Rancāns bejis vadeitōjs un cenzors. Taids vīnkršs un pateikams puiss.

Pi krucifiksa ir plōksne ar uzrokstu »Muna dzeive Dīvam un tēvijai« — Aloizija Broka vōrdi. Atklōšonas ceremonejā runōja Saeimas deputats Pīters Keišs, kōdreizejī jō audzēkni, 1939. goda absolventi Julijans Blusanovičs — ōrsts nu Varakļōnim, dzimis kolupīts, Boleslavs Lcis, kurs, kai saprotu, tagad dzeivoj Valmīrā, un tepat vītejais cylvāks Donots Valainis — aglyunīts; pasakavējōs pi jauneibas pīdzeivōjumim, vysi trejs nūlasēja nalelu veļtējumu; runōja pogosta padūmes prīkšsādātōjs Ontons Bēkis, dzīdōja bazilikas kōris »Magnificat«. Vysu pasōkumu vadēja Guntars Ratinieks, jys tū ari īvadēja ar svātku uzrunu. Kōris izpiļdēja »Dzīsmu par Aglyunu«, »Krystus gaisma« un cytas.

P. DAINOVS

NAVAR

Navar līsmu nu dagūšas sveces atraut,
navar līsma bez sveces līsmōt un degt,
navar nu lūga stykla laduspučes atraut,
navar tōs pajimt, cytam kai zīdpuški snēgt.
Lelōkō vōjuma — mīlesteibas varonū spāku
nav cylvāka spākūs saprast un izskaidrōt,
nav poša cylvāka varā jyutas patīsōs
nu sirds izraut, aizmērst, par tōm nadūmōt.

JŌŅS BROKS

SOCIALŌ APGŌDE AIZGŌJUŠŪS LAIKŪS

Vīnmār un vysur storp sabīdreibas lūceklim bejuši un pošlaik ir taidi, kuri nav spējeigi poši sevi apgōdōt materialā ziņā — gon mozī bārni, gon lelu vacumu sasnāgušī sērmgaļvi, gon dažaidu vacumu slimī un krūpli. Par bārnim gōdoj vacōki, bet ir gadējumi, kod gōdeibas pītryukst. Nōk prōtā maņ sova tāva liktiņs: byudams lauku strōdnīka bārns (dzimis 1885. godā) sovu tāvu zaudējis jau četru godu vacumā, bet mōti — septeņūs godūs un reizē ar jū ari pōrs godus vacōku brōli, taipat kaidus godus jaunōku mōsu; kai opols bōriņs palicis bez gimines atbolsta un iztykas leidzeklim.

Dorba spējeigī vacōkī cylvāki atbolstu rūd pi bārnim. Tautas dzīsme soka:

»Atsasēst, atsapyut,
Muna vaca mōmuleņa!
Gon tu beji pīkususe
Mani mozu auklādama.«

Bet na vīnmār jim ir bārni un na vīnmār bārni ryupejas. Taipoš ir ar krūplajīm, slymajīm. Taitod, ryupes par šīm nalaimeigīm dzeives pabārnim, jūs liktiņa atvīglōšonu palīk sabīdreibas, respektivi, vītejūs pošvaļdeibu ziņā.

Nu XIX godsymta beigom leidz pat 1944. goda vosorai, kod, vōcu armejai atsakōpūt, nūdaga Varakļōnu lelōkō daļa, pi katōļu bazneicas, plebanejai pretejā pusē, atsarodōs lelōka kūka mōja, kuras vīnā golā dzeivōja draudzes varganists, bet ūtrā mytynōjōs naspējneicas, kam nabeja tyvinīku atbolsta.

»Zemnīka Ziņas« 1929. goda 19. apreļa numerā roksta, ka Tautas lobklōjeibas ministreja izsyutējuse pōrtykas pabolstus Krōslovas, Varakļōnu un Viļānu piļsātom, kas pyrms tam īsyutejušas sarokstus par seviški tryuceigim un dorba naspējeigim pilsōnim. Sovukōrt »Jaunais Vōrds« 1937. goda 11. janvara numerā ziņoj, ka tei poša Tautas lobklōjeibas ministreja kotru dīnu tryuceigajōm mōtem un bārnim izsnādz 18500 pušdīnes, nu tō skaita Daugavpiļs sajam 2500, Rēzekne — 980, Ludza — 489, Krōslova — 150 un Varakļōni — ari tikpat.

Pēc 1935. goda tutas skaiteišonas datim Latvejā 43402 īdzeivōtōji iztykas leidzekļus īgivuši kai sociali apgōdojamī, īslūdzeitī voi klaidūni. Nu šōs īdzeivōtōju grupas Reigā bejuši 29,1, Vydzemē — 23,6, Kurzemē — 18, Zemgalē — 17,7, bet Latgolā — tikai 11,6 procenti. Sociali apgōdojamī Reigā sastōdejuši 3,3, Vydzemē — 2,5, Kurzemē — 2,7, Zemgalē — 2,6, bet Latgolā — tikai 0,9 procentus nu vysim īdzeivōtōjim.

Pēc stōvūkļa uz 1937. goda 1. februali Varakļōnu pogosta pošvaļdeibas apgōdeibā atsarodušīs 47 naspējnīki voi 0,62% nu šō pogosta īmītnīku pulka. Bet tymā pošā laikā kaimiņūs: Viļānu pogostā 51 voi 0,60, Vydsmuižas — 87 voi 0,99, Borkovas — 56 voi 1,06, Stērnīnes — 25 voi 1,12, Gaigolovas pogostā 42 naspējnīki voi 1,14 procenti. Vyslelōkais apgōdojamūs skaits Rēzeknes rajonā bejis Rāznas pogostā — 154 voi 1,5% nu īdzeivōtōjim, bet pats mozōkais — Kaunatas pogostā — 0,31%.

Pogostu pošvaļdeibas apgōdōjušas tikai tūs naspējnīkus, kurim vacuma dīnōs nav bejis cytu apgōdōtōju, voi ari bez vacōkūs gōdeibas palykušūs bārnus. Padūmu varas apstōkļūs vacī cylvāki, kuri beja strōdōjuši vaļsts dorbā voi kolhozā, sajēme lelōkas voi mozōkas vacuma pensejas, bet slymī — invaliditates pensejas, Varakļōnūs ilgōku laiku dorbōjīs socialōs nūdrūšynōšonas ītvorūs izveidōts pansionats dorba naspējeigajīm un palykušajīm bez apgōdnīkim, storp kura īmītnīkim bejuši ari daži vītejī.

AGRIS BERNS, III KURSS

PAR KŪ ŠOLC PRIVATMEŽI

BOLVU RAJONA zemes kūpplateiba ir 23810 hektari, nu tīm 116600 aizjam meži — gondreiž pusi, un vysi atsarūn Žīguru vērsmežnīceibas pōrziņā, tei sovukōrt sastōv nu Līpnas, Katlešu, Kuprovas, Žīguru, Bolvu, Egļovas, Viļakas, Rugōju, Tilžas un Baltinovas mežnīceibom. Pyrms 1988. goda vysi pīdarēja vaļstei voi ari kolhozim, sōcūtīs zemes reformai, daļa nūnōce zemnīku apsaimnīkōšonā, bet pēc 1991. goda sōce mežus jau ari atgrīzt bejušīm īpašnīkim voi jūs mantinīkim. Tymā pošā laikā tyka dūta īspēja īdzeivōtōjim pīsateiktīs uz breivajōm plateibom, kas ari intensivi izmontōts. Mežs īpašnīkim kliva na tikai kurinomō un ceļtnīceibas materialu īgyušonas olūts, bet ari īspēja tikt pi apgrūzamīm leidzeklim. Latgolas zemnīku un pīmōju saimnīceibom, kuras 70% gadejumūs ir naturalas, mežu izstrōde ir gondreiž vīneigō īspēja kai tikt pi naudas.

Rajonā izaveidōjuse situaceja, ka privatajā fondā ir 52500 hektari mežu, mežryupnīceiba apsaimnīkoj 22400 hektarus un pōrejī 41700 ir vaļsts fondā; izstrōdoj molkā kurinōšonai, papeirmolkā, finīram un sārkūcenim, garenzōgmaterialim.

Kai privatais īpašnīks teik pi sova meža izstrōdes? Jō īpašumam jōir registrātam Zemes grōmotā, bet leidz tam jōveic mērnīceibas un cyti sagatavōšonas prīkšdorbi. Kod tys izdareits, jōatvad meža taksators, kurs izgatavōs meža apsaimnīkōšonas projektu pyrmjīm trejim godim, jimā byus nūrōdeiti nūgoboli pēc voldūšajōm kūku sugom, kaidas cērtes un kod kurā jōveic. Šajā dokumentā teik nūrōdeita kūksnes kubatura un mežaudžu vērteiba latūs.

Meža apsaimnīkōšonas projekts tod ir tys golvonais, nu kura vodūtīs īpašnīks var veikt izstrōdi, bet pyrms dorbu sōkšonas tys vēļ jōapstyprinoj mežnīceibā, kuras teritorejā atsarūn dūtais masivs. Bez tam Bolvu rajonā ar vērsmežziņa Briča kunga pavēli vysas cērsmas īzeimej mežsorgs, tikai tod mežnīceiba izsnādz cērsšonas aplīcynōjumu. Vysa šei procedura ilgst nu pusūtra leidz trejim mēnešim un par 10 hektarus videji lelu plateibu jōsamoksoj 150 lati.

Nu beidzūt īpašnīks var sōkt izstrōdi, bet na vysim ir sova attīceiga tehnika, pareizōk sokūt, tei ir ļūti nīceigai daļai. Pasarōdīs daudz un dažaidi varianti, kai reikōtīs tōļōk. Mežu var pōrdūt ar vysu Zemes grōmotu, kū parosti izavēlīs pensionari, jo jīm nav bārnu voi taidi dzeivoj ļūti tōli prūjom. Jī poši nav spēejeigi strōdōt un uzskota par lobōku naudu sajimt tyuleit. Ūtrō kategoreja, kuri pōrdūd uz reizes, ir alkoholiki — īmasls pats par sevi saprūtams. Trešī ir īpašnīki, kuri dzeivoj tōli nu sovim mežim, beistas, ka naspēs nūsporgōt nu izzagšonas, kas na reti ari nūteik, steidz pōrdūt, par hektaru, atkareibā nu kūksnes sugom un mežaudžu vacuma, sajam pa 200—600 latim. Vēļ vīns variants ir pōrdūt pa cērsmom, kod par cenu vīnojas atkareibā nu konkretōs kūksnes vērteibas — tū izavēlōs tī, kam nav sovu zōdžu un traktoru nūgōztūs kūkus izviļkt krautuvē. Bolvu pusē pastōv taidi izcenōjumi: bārza kubikmetrs finīram teik vārtāts ar 5 latim, bārza, egles, prīdes papeirmolka — 2, lopu un skuju kūku taras kluči — 3, skujkūku zōgbolkas — 7 latim. Jōpīzeimej, ka šī izcenōjumi ir videjī nu vysim variantim, summas var maineitīs atkareibā nu izvesšonas attōluma leidz krautuvei, īpērkšonas cenom lelajōs firmōs, meža augsnes mitruma pakōpes un cytim faktorim.

Vēļ vīns variants ir taids, ka saiminīks pats organizej meža izstrōdi un jam jōsarēkinoj ar tū, ka īsarassīs brigāde ar sovim zōdžim, sovu transportu un dagvīlu, par pakolpōjumim pīpraseis pa 2,2 latim par kubiku. Storp cytu, tai parosti reikojas lelōkōs rajonā mežu izstrōdes firmas kai Latvejas un Zvīdrejas kūpuzjāmums »Balvi — Holm«, SIA »Agroserviss« un cytas. Izvesšona nu meža uz krautuvem sovukōrt nūteik ar traktorim tipa »Belarusj« — T-40AM, T-80, T-82, tīm jōmoksoj pa 1,5—2 latim, bet ar ōrzemu viļcējim »Lokomo«, »Forvarder« — 2,5 leidz 3 latus (ar šīm pādejīm dorbs nūsarisynojas daudz ōtrōk, krautuvēs nav jōbendej zōdži un kēdes, sagarumojūt, kūkmateriali teik saškirōti pēc sortimenta). Kūkvedēja »KamAZ« pīkraušona moksoj 25—30 latus, transportēšona ar tū rajona rūbežūs — 30 leidz 50 latus, bet vesšona leidz Reigai — 155 latus. Videji transportēšona leidz Reigai saīt pa 5 latim kubikmetrā. Saskaitūt vysu kūpā, iznōk dīzgon īspaideiga summa — pōrvesšonā pa rajonu 6,4 lati, uz Reigu — 10,4. Varom aprēkinōt ari peļņu nu vīna kubikmetra — zōgbolkas Reigā videji moksoj 26 latus, papeirmolka — 10, taitod nu bolkom lobōkajā gadejumā tei ir 15,6 lati voi 59%, slyktōkajā — 4,6 lati voi 33%, videjais rōdeitōjs — 46%. Bet vaļsts uzskota, ka meža īpašnīks peļņu giust 75% apmārā un nu šōs summas atskaita 25% lelu nūdūkli. Taitod, jo īpašnīks realizējis 15 kubikmetrus bolku un tikpat papeirmolkas, jam byutu jōsajam 615 lati, nu tīm atskaitūt izdavumus palīk 282,9 lati, vaļsts nūdūkļūs līk samoksōt 115,3 un teirō peļņa palīk 167,6 lati.

Nasaprōteigas nūdūkļu politikas dēļ tī vaļstei nateik moksōti, jo nivīns sevi cīnūšs meža īpašnīks kūksni naatdūs par santimim, lai jei atsajaunōtūs, jōgaida vēļ 60—80 godi — tei teik realizāta caur pōrpērcējfirmom. Vysim privatajīm KamAZ īpašnīkim ir jūs adreses Reigā, tōlruņu numuri, pyrms vesšonas vyss teik saskaņōts un darejums nūslāgts. Ari »Lauku Avīze« nasaskūpojas ar šūs uzjēmēju reklamēonu, ir taidi, kuri poši īsarūn krautuvēs ar sovu transportu.

Mežs byutu jjōpīleidzynoj nakustamajam īpašumam, nūdūklis uz kūksni byutu jōuzlīk taids pats, kai, saceisim, par mōjas pōrdūšonu. Zynūt garū kūksnes pīauguma laiku, var drūši saceit, ka īpašnīka peļņu nu jau reiz pōrdūtō meža naīgyus. Naspējūt pošim izstrōdōt cērsmas augstūs izmoksu dēļ, Bolvu pusē vārojama tīksme voi nu vyspōr napōrdūt mežus, voi ari cērsmas pēc jūs kubaturas. Spēceigōkī zemnīki pyrmū pūsmu (izgrīššonu un izvesšonu uz krautuvem) veic poši. Tīm, kam mežu plateibas ir vērs 20 hektarim, atsamoksoj pošim īsagōdōt motorzōdžus un ritiņtraktorus, kuri nūdar ari uz lauka.

Vaļstei byutu jōmaina politika attīceibā uz privatīm mežim, jo te jūprūjom vēļ volda vysteirōkais socialisms — īpašnīkim pīdar kūksne, bet bez vaļsts atļōves navar nūgrīzt ni kūku. Voi tys nav absurdi? Pi tam vaļstei pošai taču pīdar vairōk nakai puse mežu masivu — lai jimūs tei saimnīkoj kai grib, bet privatūs līk mīrā!

SVEICYNŌTI, »ZEMTURA« IZDEVĒJI!

Aglyunā īraudzēju Jyusu avīzi un nūsaprīcōju — labi, ka nadūdat izgaist latgaļu volūdai, na tai kai Latgolas televizeja, kura »pōrsačyuļōjuse«. Tī vīneigi vēļ Voldemars Yudris ar sovim raidejumim »Olūti« popularizej jū — paļdis jam par itū dorbu! Pasateicūt Voldemaram Yudrim maņ beja izdeveiba īsakļaut latgalīšu kulturas bīdreibā »Trešō zvaigzne« un ar prīcu nu Cēsim braucu uz Reigu, kur tei bīdreiba, jo tī var izjust Latgolas goru un sajust nūvodnīku draudzeigū attīksmi.

Pēc vairōkim bīdreibas pasōkumu apmeklējumim rodōs dzejūļs latgaļu volūdā, kū pīdōvoju Jyusu avīzei:

»Trešō zvaigzne« — kai reita auseklis,
Kai azaru zylgme
Un krōsainīs audaklys!
»Trešō zvaigzne« — kai Aglyunas
gaisma,
Kai goreigō dzīsme
Kas atskaņ gaisā!
»Trešō zvaigzne« —
cylvāku draudzeiba,
Smaideigō jaunova
Un Dīviškō svēteiba.

Evalds Klujs,
Cēsīs

Post scriptum: pagōjušajā godā seši muni dzejūļi nūpublicāti jaunajā Cēsu nūvoda dzejūļu krōjumā »Maņ vōrds ir uz mēles«. Jimā ir 50 autoru dorbi nu šīm autorim latgalīšī — Aivars Lapšāns, Eva Dortāne (eistajā vōrda Genovefa Lakša) un cyti.

ERNA JUREVIČA

GODU PUTENĪ

Godu snīgi napōrtraukti snīg,
Aizsnīg karaļtrūni, pilis, aizsnīg
kaujas lauks,
Godu snīgim apsnygušū pōrnōcēju
mōjas,
Gaida sasysts dōrgais laimes trauks.
Aizsnyguši kopi, liktini un myuži,
Cereibas un sapnus apsadz godu
snīgs.
Aizsnyguši dōrzi, celi, draugu sūli,
Aizsnidzis ir satikšonōs prīks.

NATĀLIJAS GILUČAS-Vaivodes vōrds latgalīšu originalōs literaturas cīnātōjim un pazinējim nav svešs — vīns ūtrs nu agrinajīm stōstim nūdrukōti pyrmskara presē. Tod, kai jei poša atsazeist, padūmu okupacejas meleigōs propagandas laikā strōdōja tikai sovu svešvolūdas skūlōtōjas dorbu un rakstneicas spolvu beja nīlykuse pi molas, tikai jauna naatkareibas atgiušona Latvejai, jauna atmūda lykuse pasaceit napateiktū.

Latgolas stōsti »Starp Ūšu un Dubnu«, kuri pa daļai saraksteiti vaļsts, pa daļai latgaļu volūdā, laseitōju aiznas uz jōs tōlū bērneibu un jauneibas zemi, uz nūtykumim aizejūšō godsymta mejā un sōkumā, pi vīnkršīm lauku ļaudim, kuri ceinōs par sovu dzeivi Latgolas sādžu saspīsteibā vīnā nu jōs nūstyurim — Aizpurūs Preiļu pusē, par bārnu, vēļ pavysam seiku un mozu gonu un dorba gaitom, par meitiņu, kuras nōk nu lelom giminem, naramdynojamōm olkom pēc izgleiteibas, par latgaļu gaitom skūlōs un tōli prūm nu dzimtines, par dorba cylvāku styprumu vysūs laikūs — pyrms karim un okupacejas režimūs.

Autore stōsta par seb tyvīm cylvākim un nūtykumim, par sīvītes, kura olkst pēc plašōkim apvōršnim, kura dorba nasabeist, bet kurai vajadzeigas ari zynōšonas, pōrdzeivōjumim, jōs pošaizlīdzeibu, lai kur atsarostūs, par talanteigu un spējeigu un spējeigu īpatnu tragiskū dzeivi, kas myusu nūvodā, ari cytur, nav bejis ni ratums, ni kaidi izjāmumi.

NU PAGŌTNES NAAIZĪT...

Pasauli un cylvākus N. Gilučа-Vaivode nūtāloj caur sovu bērneibas un jauneibas apkaimi, sadzeivi, caur sovas gimines prizmu, caur sovim privatīm pīdzeivōjumim un atziņom. Jōs stōstūs daudz autobiografisku detaļu, bet nasaverūt uz vysu tū, ji ir plašs vyspōrinōts skatējums uz nūtālōtō laika nūrisem. Šamā plōksnē jū var saleidzynōt ar daudzim rakstnīkim prozaikim nu jau myužeibā aizgōjušōs vacōkōs autoru plejades, kuri rakstejuši par laukim un lauku cansūnim — tik patīsa, bet ir jau īvārojami modernōka, vairōk pītyvynōta myusu laikam, ar myusdīneigōku stōstejjuma manīri.

Nu grōmotas loppusem pasaceļ ocu prīškā kōdreiz lelō, ar vīnu golvonū putekļainū ūļneicu Latgolas sādža, storp skaistajīm, sirsneigajīm un talanteigajīm, vīnkōršajīm un pīticeigajīm cylvākim ir pa kaidam dzārōjam un deboširam, svešu bārnu — Ikūs ādōju — neidējam, pa kaidam īrōvējam, kurs, lai ari jū brōļs izskūlōjis, materiali pabaļstējis, lai teik pi tureigōkas dzeives, pēc jō nōves nakauneigi aplaupa atraitnes gimini, bet jei nav nu taidom, kas pasadūd, prūt un spēj vēļ ari īsōkt jaunu dzeivi, pōrsaceļūt uz vītu, kur veidojama un ceļama vīnsāta, skūlōt bārnus. Nu taidom giminem cālušīs nōkamī tautas izgleitōtōji, zynōtnīki, dzīdōtōja Selina, kura varātu byut vysmoz ūtrō »Latgolas laksteigola« pēc Helenas Ersas-Kozlovskas. Lapna un nasalaužama par speiti vysom likstom ir un palīk Daugavīte...

Autore pastōsta par dažom interesantom loppusem nu Jaunaglyunas sīvīšu gimnazejas, kur vuicējōs un beidze, lai ari reizem mōtei nauda beja jōoaizajam nu kaiminim, lai nūmoksōtu skūlas naudu, par myusu nūvodnīku Latvejas pyrmū katōļu kardinalu Julijanu Vaivodu un cytim...

Šei grōmota ir par smogom un nūpītnom lītom, kur vīta vin nūpyutom un namonūt nūritējušai osorai...

N. Gilučа-Vaivode
J. Danovska foto

TYMĀ LAIKĀ dzeivōju Rēzeknes pusē — Greiškānūs, kod vīnā taidā pabreivōkā breidī pi manis ībrauce bejušais pamatskūlas audzynōtōjs, kurs beja lels ceļōtōjs un uz tū laiku dorbōjōs kai Vēstures muzeja leidzstrōdnīks. Kaidas dīnas pasacīmōjīs myusu mōjōs, devēs tōļōk — apmeklēt Aglyunu un cytas bazneicas. Kai golvonais jō ceļa mērkis beja Sylajōni, kur audzynōtōjs gribēja apsekōt pūdnīkus un par jīm muzeja vajadzeibom uzraksteit zynōtniskus atzynumus. Ar tū pošu ari mani aicynōja dūtīs leidza. Tai ka maņ nikas taids sātā nabeja doroms, varēju izmontōt šū izdeveibu. Nōkamajōs dīnōs mes jau mynom divritiņu pedalis Aglyunas vērzīnī.

Ainovas... ainovas... Ak, tovu jaukumu, dzymtō Latgola! Un mes tikai braucam un braucam. Audzynōtōjs Bernāna kungs maņ ir kai vodūņs, kurs vysu zyna un paskaidroj.

Pyrms Rušona azara beja nagadējums — uz ceļa trōpējōs zors un vīnam nu ritinim izlyust puse spīčū. Nu gon asom eļnē — leidz pat Aglyunai jōvalk ritiņs aiz pacalta prīkšgola, kas ir napateikama un gryuta padareišona. Golā teikam tikai ar timseņu. Pōrnakšņojam pi vīna cylvāka un nōkamajā reitā kaids lobs ebrejeņš saspīčoj cītušū ritini — varim dūtīs tōļōk.

Aglyunā pyrmū apskotom Dīvnomu, īkšpusē apstaigojam daudzūs oltorus, ilgōk pasakavejam pi slovonōs Jaunovas Marijas svātbiļdes, lyudzam jōs un Dīva žēlesteibu. Tod kōpīņs zvonu tūrnī. Nu grīstu augstuma labi var pōrredzēt Dīvnomu un vysas nūrises jymā. Beja prīsteru rekolekcejas un veiskups Boleslavs Sloskāns turēja svātū Misi.

Nūskaitejuši pōtorus, ar Bernāna kungu devamēs uz veirīšu gimnazeju, kur audzynōtōjam strōdōja kaids studeju draugs. Tōļōk braucīņs vejōs uz Feimaņu muižu un Vīmyna bazneicu, kur goreigais tāvs pacīnōja ar ryugušpīnu, apkaiseitu ar cukru, jo laiks beja korsts.

Mozlīt atsapyutuši, turpynōjom ceļu uz Sylajōnim un Šembelim pi poša Andriva Paulāna, kurs tymā laikā gatavōja materialus keramikas izstōdei Jelgovā. Jau vairōki cepli izdadzynōti, vēļ jōsagatavoj divas svečturu un seikōku prīkšmatu partejas. Pats meistars A. Paulāns ir laipns un lobvēleigs cylvāks. Par lobū uzjimšonu mes ar audzynōtōju Bernāna kungu pōra dīnas apgravējom saiminīka svečturus, lelōkas un mozōkas vāzes, par taidu dorbu Paulāna kungs beja ļūti pateiceigs, jo jam beja tikai vīna acteņa, ūtra pazaudāta Latvejas atbreivōšonas ceiņōs, un taida gravēona gōja gryuti.

Vīna dīna tyka zīdōta pūdnīku Čerņavska, Vylcāna un vēļ dažu cytu meistaru apsavēršonai. Gribūt nagribūt beja jōsacynoj, ka Sylajōņu pogosts, seviški Šembeļu cīms, bogōts ar lobim keramikas meistarim un ka te vēļ dzeivas senejōs pūdnīku tradicejas, mōka un tautas mōksla nu paaudzes gōjuse uz paaudzi, teik turpynōta un tōļōk atteisteita.

Kod Bernāna kungs īvōcis vysas vajadzeigōs ziņas un varam dūtīs uz Vyškim, kur apsaveram jaunū un vacū Dīvnomus. Pi vacō ir grafu kapenes, kur aizmyurējumi vītom atlauzti un labi radzamas cylvāku mērsteigōs atlikas — skeleti...

Tōļok Bernāna kungs aizbrauc vīns pats, es atsagrīžu Šembeļūs un pi Paulāna kunga, pēc jō lyuguma gondreiž trejs nedeļas jēmūs pi keramikas izstrōdōjumu apgravēšonas pyrms jūs apdadzynōšonas. Ir jau 14. augusts, kod, prōvu kasti pīlōdējis ar Paulāna kunga ražōjumim, kū sajēmu par lobū dorbu, atsavadējīs nu saiminīkim dūdūs prūjom. Saiminīks uz škēršonūs cīši pīkūdynoj: — Jōņ, vysaidā ziņā atbrauc myusus apraudzeit, kai mes te dzeivojam!

Jā, sūleitīs jau sūlējūs, bet vaineigs laika tryukums, ka Šembeļūs vairs natyku. Pa ceļam uz mōjom satyku daudzus svātcelinīkus gon kōjom, gon braukšus, gon vasalus gōjūņus ar karūgim un dzīdōšonu. Taida jau ir tei Latgolas īpatneiba — sovus bazneicas svātkus atzeimēt ar sevišku svineigumu.

Sātā nūklivu laimeigi, nasadauzējis nivīna keramikas izstrōdōjuma.

Vēļōk dzrdēju daudz lobu atsaukšmu par Sylajōu keramikas meistaru sasnāgumim, muns draugs Andryveits Paulāns pat zalta medaļu sajēmis par izstōdē eksponātajīm svečturim, vāzem, sviļpaunīkim, Parīzē — augstōkū gūda bolvu. Cīši maņ gribējōs apcīmōt Šembeļus, tik apstōkli vys naļōve, beidzūt, kod beju apsajēmīs dūtīs uz Sylajōnim un par tū uzrakstеju rakstnīkam Steponam Seiļam, sajēmu atbiļdi: par vālu sadūmōjīs apcīmōt vacū meistaru — jis jau aizsaules dōrzūs atsapyuš!

Kū dareisi — tai tamā dzeivē, lobōkū vīnmār zaudej dreižōk nakai slyktōkū. Paulāna tāvs sovā dzeivē sasnēdze augstōkū atzineibu, kaidu giust rati kurais, pīrōdūt, ka tik naatlaideigs dorbs un dorba mīlesteiba ceļ meistaru.

JAKUPĀNU JEZUPS MEŽAVYDŪS

GŪVULĀNU ANDŽEJAM PĪŠKIERS TZO?

Navaru viņ nūsabreinuotīs par tū, cikim i par kū teik i nateik pīškierti Treju zvaigžņu ordeni i ordeņa Gūda zeimis! Pat Zvīdrejis karaļa zyrgu staļļa puišam, pat taidim Latvejis vaļsts sabīdriskajim darbinīkim, kuri dorbojuos na sabīdreibys lobā, a pret Latvejis sabīdreibu. Kas izdarāts, tys izdarāts, tī vairuok nikuo naizdareit, lai jov palīk iz vaļsts prezidenta sirdsapzinis.

A myusu pusis Gūvulānu Andžejam gon vādzātu pīškiert ordeni i pošys augstuokuos pakuopis.Itys puiss patīšam ir ordeņa cīneigs. Jam tik 22 godi, a vaļsts austrumu rūbeža nūstyprynuošonā izdariejs vairuok nakai vysa Aizsardzeibys ministreja Reigā. Kas ir rūbežs bez cylvākim? Nu, vakuums. I Andžejs struodoj lītys lobā. Andžejs nanūšker seksa nu vairuošonuos i jis nadūmoj nūškiert vairuošonūs nu seksa, kaut kaidys kloneišonys idejis prīškā, jo cylvāks jov nav nikaids uobuļneicys pundurpūtcalms, kurs juoklonej.

Jau tūlaik, kas Andžejam beja 16 godu, 40 gadeiga atraitne nu juo pīdzemdēja dālu. Ostoņpadsmytgadeigais Andžejs 25 gadeigai vīntuļai muotei izguoduoja piecnuoceju. Sovūs 20 godūs Gūvulānu Andžejs duovuoja jauku meitineiti 22 gadeigai škirtinei, kuru beja pamets veirs. Šūbreid sovai vīnaudzei Andžejs ir pībrīdynovs viedereni, a pots jau amīzerejuos ar 18 gadeigu vydusškolys beidzieju, kura nav ītykusi augstškolā. Tycu, ka ari šei »draudzeiba« ness »augļus«.

Taids, lyuk, ir myusu pusis Gūvulānu Andžejs! Lyuk, kur ir reals dorbs Latvejis vaļsts lobā, lai Latgolys austrumu pīrūbežs byutu apdzeivuots!

Gūvulānu Andžejs naskrīn ni iz Reigu, ni iz Daugovpili laimi meklēt. Jis ir laimeigs sovā vītā, kur dzeivoj, i aplaimoj cytus (pareizuok — cytas). Kas byutu Latgola bez Gūvulānu Andžeja? Jaunu ļaužu biegšona iz Čyuleju turpynuotūs, dzimsteibys sasamozynuošonuos turpynuotūs, apdzeivuoteibys procents pīrūbežā nūkrystu veļ mozuoks, na kai beja piec zvīdru - krīvu kara i piec mēra epidemejis 18. gs. īsuokūs.

Nu, pīsanuok ordens Gūvulānu Andžejam! Pīsanuok. Tik voi Ordeņa Dūme mani sadzierdeis i saprass...

Reklameisim Gūvulānu Andžeja īrūsmi; tai tok sīvītes teik i pi naudys, i pi pošvaļdeibu pabolstim i, kai soka, vaļstei nuokūšajā tyukstūšgadē vajadzeigi strodnīki — nūdūkļu moksuotuoji i pensionaru socialuo fonda veiduotuoji. A Gūvulānu Andžejs par tū olgys naprosa. Jis izteik ar tū kas ir, kai soka, pi saimis i pi bārnim jis pīsīts nav. Vaļstei par jū nav juobādoj...

Lai vairojuos myusu pīrūbežs, lai nūsastyprynoj, jo vaļstei tam leidzekļu nav. Tamdieļ Gūvulānu Andžejs ir juoslavej. Kab taidu byutu vairuok!

ZEMTURS

PASAUĻA LATGAĻU LAIKROKSTS

Dybynōtōjs — A. Rancāna izdevnīceiba, posta indekss — 3053.

Atbildeigais redaktors A. Rancāns

Masu informacijas leidzekļa registracejas aplīceiba Nr. 1609, iznōk nu 1994. goda 30. decembra četras reizes mēnesī — pīktdīnōs. Izdevēja nūrēkinu konts Latvijas Unibankas Preiļu nūdaļā Nr. 468425, kods 310101900. Izdevēja adrese: A. Upeiša īlā 3—49, Preili, LV-5301, tōļruņs 8-253-21516. 1 īspīdlūksne, Līvijas Kalvānes datorsalykums un Solveigas Sarkanes datormaketēšona, īspīsta SIA »Latgales druka« Bazneicas īla 28, Rēzekne, LV-4601.

REDKOLEGEJA